

Η κρίση του φυσικού περιβάλλοντος απασχολεί το ΕΚΠΑ από το έτος 1973.Το έτος εκείνο ο νυν ομότιμος καθηγητής της Θεολογικής Σχολής δημοσίευσε σύντομη μελέτη υπό τον τίτλο:

**ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ**

Παρατίθεται γιά την ιστορία και έχει ως ακολούθως :

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΕΝΤΡΟΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΣΕΙΡΑ ΠΡΩΤΗ: ΑΡΧΑΙΟΤΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

61

ΗΛ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ



ΑΘΗΝΑΙ
1973

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Τὸ ἐρώτημα

Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ «ἔτους τῆς Ἁγίας Γραφῆς», δ ὅποῖς ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς ΟΥΝΕΣΚΟ καθορισθέντα ἑορτασμὸν τοῦ «ἔτους τοῦ βιβλίου», ἐτέθη τὸ ἐρώτημα¹:

Περιέχει ἡ Ἁγία Γραφὴ ἵδεας χρησίμους διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τῆς ραγδαίως μεταβαλλομένης παγκοσμίου κοινωνίας μας;

Γνωρίζομεν, βεβαίως, δτὶ ἡ Ἁγία Γραφὴ (Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη) εἶναι τὸ βιβλίον, τὸ ὅποιον καταλαμβάνει τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸν πίνακα ἐκδόσεων καὶ κυκλοφορίας, κατ' ἔξακολούθησιν, εἶναι δηλαδὴ ἐν μόνιμον bestseller· μόνον κατὰ τὸ 1971 ἐκυκλοφόρησεν εἰς 171.116.543 ἀντίτυπα τούλαχιστον. Ἔρχεται πρῶτον καὶ εἰς ἀριθμὸν μεταφράσεων, διότι κυκλοφορεῖ εἰς 1.457 γλώσσας, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ 1971. Πρέπει νὰ προστεθῇ δτὶ τὸ πρῶτον γραπτὸν κείμενον πολλῶν γλωσσῶν εἶναι μετάφρασις τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Τὸ πρῶτον τμῆμα ταύτης, ἡ Π. Διαθήκη, εἶναι τὸ Ἱερὸν κείμενον ἐν ὅλῳ μὲν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐν μέρει δὲ τοῦ Μουσουλμανισμοῦ, δηλ. τοῦ ἡμίσεος περίπου (41%) πληθυσμοῦ τῆς γῆς.

Ἡ Ἁγία Γραφὴ ἐνέπνευσε καὶ ἐμπνέει τοὺς καλλιτέχνας, ἀπὸ τῶν πρώτων ἀγιογράφων μέχρι καὶ τῶν συγχρόνων, ὡς λ.χ. τοῦ Σαλβατὸρ Νταλί (Μυστικὸς Δεῖπνος, Σταύρωσις), τοὺς μεγάλους μουσικούς, ὡς τὸν Χαϊντελ, κ.ἄ.π.

Ἐσχάτως δὲ ἐλήφθη ἐκ τῆς Κ. Διαθήκης καὶ τὸ θέμα μιᾶς ρὸκ ὅπερας, τῆς «Ἰησοῦς Χριστός, τὸ ὑπέρλαμπρον ἄστρον» (Jesus Christ Superstar). Ὁ συνηθισμένος εἰς τοὺς κατὰ παράδοσιν τρόπους προσφορᾶς τοῦ θείου δράματος θὰ εἶχεν ἀντιρρήσεις πολλάς, ἵσως, διὰ τὸ ἡμιτελὲς τοῦ θέματος, τὸ ὅποιον περατοῦται εἰς τὸ ἐκφραστικώτατον «Τετέλεσται» καὶ δὲν ὀλοκληροῦται μὲ τὴν Ἀνάστασιν, δλιγωτέρας, διὰ τὸν ρυθμόν, δ ὅποῖς ἐπε-

1. Εἰς τὸ πλαίσιον συνεντεύξεως τῆς ἐκπομπῆς τοῦ Ε.I.P.T. «Τὸ Βῆμα τῆς Ἐπιστήμης» (6 καὶ 13.3.1973).

λέγη πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ μοναδικοῦ εἰς τὴν ἴστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος θέματος καὶ τὴν ἀπὸ σκηνῆς παρουσίασιν. Καὶ τοῦτο, διότι «εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται· καὶ ἐπὶ τούτῳ χαίρω καὶ χαρήσομαι», κατὰ τὸν Ἀπ. Παῦλον (Φιλιπ. 1, 18).

Ἄλλὰ ἡ Ἁγία Γραφὴ εἶναι κυρίως καὶ κατ' ἔξοχὴν κείμενον, τὸ ὅποῖον «ἀπαιτεῖ» νὰ γίνη δεκτὸν ὡς ἀποκάλυψις τῆς θείας θελήσεως. Εἶναι δηλαδὴ ἐν κείμενον - σκάνδαλον καὶ ἐν κείμενον - πρόκλησις, διὰ τὸν θετικῶς σκεπτόμενον ἀνθρωπὸν, τὸν συλλέγοντα, τὸν κατατάσσοντα τὰ στοιχεῖα καὶ διὰ τῶν ἀριθμῶν καὶ τῆς καθαρᾶς λογικῆς κατανοοῦντα τὸν κόσμον καὶ ἔρμηνεύοντα τὴν ἴστορίαν. Αὐτὸν τὸ «σκάνδαλον» ἔχει τὴν προτίμησιν τοῦ 27% τῆς Ἀνθρωπότητος καὶ μάλιστα τοῦ πλέον ἀνεπτυγμένου τμήματος της, ἥτοι τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἐπὶ εἴκοσιν αἰῶνας τώρα ἡ Ἁγία Γραφὴ ἡ συμπορεύεται μετὰ τῆς Ἀνθρωπότητος καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξίν της (καταργεῖ τὴν δουλείαν, ἔξαίρει τὴν ἀξίαν τοῦ ἀτόμου, μεταδίδει τὸν πολιτισμὸν εἰς πρωτογόνους κ.λπ.), ἥ τίθεται εἰς τὸ περιθώριον, σταν ἐνοχλῆι ἥ δταν, ἔξι ἀμαθείας ἥ ἄλλων αἰτίων, κατανοήται ὡς γράμμα καὶ παραποιήται ὡς πνεῦμα.

Σήμερον ἀποτελεῖ πηγὴν ἰδεῶν, αἱ δοποῖαι εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἐπιβίωσιν τῆς Ἀνθρωπότητος, καὶ ἐννοῶ τὸ συγκεκριμένον πρόβλημα τῆς βιολογικῆς ἐπιβιώσεως. Διό, ἀντὶ πάσης ἄλλης ἔξυμνήσεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἡ ἔξάρσεως τοῦ ρόλου, τὸν ὅποῖον διεδραμάτισεν εἰς τὸ παρελθόν, εἶναι προτιμητέα ἥ ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς της θεώρησις τοῦ προβλήματος τοῦ περιβάλλοντος.

Τὸ πρόβλημα τῆς βιολογικῆς ἐπιβιώσεως τῆς Ἀνθρωπότητος

Ἐγράφη προσφυῶς ὅτι «εἴμεθα ἀστροναῦται εἰς τὸ διαστημόπλοιον 'γῇ', τὸ ὅποῖον εἶναι προικοδοτημένον μὲν συστήματα ἔξασφαλίζοντα τὴν ζωὴν τόσον τέλεια, ὥστε ἀνανεοῦνται συνεχῶς καὶ ταχέως καὶ καλύπτουν τὰς ἀνάγκας ἐπιβιώσεως δισεκατομμυρίων ἀνθρώπων».

Ἐπὶ αἰῶνας οἱ ἀνθρώποι ἐπίστευον ὅτι τὰ ἀποθέματα ταῦτα εἶναι ἀπεριόριστα. Τελευταίως δμῶς διεπιστώθη, ὅτι τὰ συστήματα ἐπιβιώσεως διαταράσσονται σοβαρῶς. Καὶ ὑποστηρίζεται μετὰ σοβαρότητος, ὅτι θὰ καταστραφῶν, ἐὰν δὲν τερματισθῇ ἥ φθορὰ τῶν συστημάτων ἐφοδιασμοῦ. Τὸ δίλημμα εἶναι σαφές: ἥ θὰ διατηρήσωμεν τὰ συστήματα ζωῆς ἥ θὰ τιμωρηθῶμεν. Καὶ ἡ ποινὴ εἶναι δ «βιολογικής θάνατος».

Ἡ διατάραξις τῶν συστημάτων, ἐκ τῶν δοπίων ἔξαρτᾶται ἡ βιολογικὴ ὑπαρξία τοῦ ἀνθρώπου, διακρίνεται εἰς α) καταστροφὴν τῆς λειτουργίας ψηφισμένων ζωτικῆς σπουδαιότητος συστημάτων καὶ β) εἰς ἔξαντλησιν τῶν πηγῶν ἐνεργείας.

Καταστρέφονται διὰ τῆς μολύνσεως ὁ ἀήρ, τὸ ὕδωρ, ἡ βλάστησις καὶ ἡ ζωὴ ἐπὶ τοῦ πλανήτου μας.

Οἱ ἡροί καταστρέφεται, διότι ἡ βιομηχανία «καταβροχθίζει» τεραστίας ποσότητας δξυγόνου. Υπελογίσθη ὅτι καθημερινῶς προστίθενται εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν 60 χιλιάδες τόννοι διοξειδίου τοῦ θείου, τὸ δροῦον, ὃς εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς Χημείας, ἀναπνεόμενον δρᾶς δηλητήριον ἐπὶ τῶν βλεννογόνων καὶ τῶν ἀναπνευστικῶν ὀργάνων. Τὸ ἐκ τούτου σχηματιζόμενον νέφος, ὃταν συνδεθῇ μὲ τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, μεταβάλλεται εἰς θειϊκὸν δξύ, τὸ δροῦον εἰσπνεόμενον διαβρώνει τοὺς πνεύμονας ἡ, δταν ἐπικαθήσῃ τὸ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ πλανήτου μας, καταστρέψει τὰ δένδρα, φθείρει τὸ μάρμαρον καὶ τὰ μέταλλα.

Τὸ ὕδωρ, τὸ δροῦον δὲν ὑπάρχει εἰς ἀπεριόριστον ποσότητα εἰς τὴν γῆν, καὶ μολύνεται καὶ σπαταλᾶται. Μολύνεται, διότι τὰ διάφορα χημικὰ παρασκευάσματα, τὰ χρησιμοποιούμενα εἰς τὴν γεωργίαν, παρασύρονται ὑπὸ τῆς βροχῆς καὶ εἰσχωροῦν εἰς τὰς πηγὰς ἡ τὰς συγκεντρώσεις τῶν ὑδάτων (λίμνας, θαλάσσας κ.λπ.). Δηλητηριώδεις καὶ τοξικὴ οὖσια, αἱ δροῦοι δὲν ἀποσυντίθενται, κατακλύζουν τὴν γῆν, προερχόμεναι ἀπὸ τοὺς ἀγρούς, τὰ φυτὰ τῶν δροίων, εἴτε πρὸς καταπολέμησιν ἀσθενειῶν εἴτε πρὸς αὔξησιν ἡ ἐπιτάχυνσιν τῆς παραγωγῆς, ἐψεκάσθησαν μὲ χημικὰ ὡς τὸ D.D.T. Ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων διὰ τῶν ἀπορρυπαντικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπορριμμάτων συμβάλλουν εἰς τὴν μόλυνσιν.

Σπαταλᾶται τὸ ὕδωρ ὑπὸ τῆς βιομηχανίας, διότι λ.χ. ἀπαιτοῦνται 180 χιλιάδες λίτρα ὕδατος, διὰ νὰ κατασκευασθῇ ἐν αὐτοκίνητον, καὶ 300 χιλιάδες λίτρα ὕδατος, διὰ νὰ ψυγῇ εἰς τόννος χαλυβδίνων ἐλασμάτων. Ἀκόμη μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ποσότης ἡ χρησιμοποιουμένη διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν «πλαστικῶν».

Υπὸ τοῦ F.A.O., ἢτοι τοῦ Ὀργανισμοῦ Τροφίμων καὶ Γεωργίας τοῦ O.H.E., ὑπελογίσθη ὅτι περὶ τὸ 2.000 μ.X., δηλ. μετὰ 27 ἔτη, αἱ εἰς ὕδωρ ἀνάγκαι θὰ ἔχουν σχεδὸν τριπλασιασθῇ (ἀπὸ 2 τρισεκατομμύρια εἰς 5,5 τρισεκατομμύρια λίτρα), διότι τὴν αὐτὴν περίοδον διπλασιάσθησαν τῆς γῆς θὰ διπλασιασθῇ (ἀπὸ 3,5 δισεκατομμύρια εἰς 7 δισεκατομμύρια κατοίκους).

Πάντα ταῦτα ἐνισχύομενα καὶ ἀπὸ τὸ διαφεῦγον ἡ ἐκκενούμενον πετρέλαιον καταστρέφουν καὶ τὴν ζωὴν εἰς τὴν θάλασσαν χῶρον εἰς τὸν δροῦον, ὃς ἡ ἐπιστήμη ἴσχυρίζεται, ἀλλὰ καὶ ἡ Βίβλος ὑποδηλοῖ («Ἐξ αὐτῆς ὁ ὕδατα ταῦτα ἐρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν», Γεν. 1,20), ὑπάρχουν αἱ πλέον κατάλληλοι συνθῆκαι διὰ τὴν ἐμφάνισίν της.

Δεύτερος τομεὺς εἶναι ἡ ἔξαντλησις τῶν ἀποθεμάτων ἐνεργείας (ἄνθρακος, πετρελαίου κ.λπ.), τοῦτο μὲν λόγῳ τῆς ἐντατικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν πηγῶν, τοῦτο δὲ λόγῳ τῆς ταχυτέρας αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς. Ως τρίτον δεινὸν προστίθεται δ θόρυβος εἰς τὰς μεγαλουπόλεις,

δόποιος προξενεῖ σοβαράς βλάβας εἰς τὸ νευρικὸν σύστημα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς γῆς καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς Ἀνθρωπότητος πρόβλεψις τῶν εἰδικῶν μὲ τὸ περιβάλλον ἀσχολουμένων εἶναι ζοφερὰ καὶ ἀπελπιστική. Ἐν δημοφωνίᾳ διακηρύσσουν οὗτοι, δτι, ἐὰν δὲν διακοπῇ ἡ ἀνάπτυξις, τότε εἰς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἢ διωσδήποτε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς τῶν τέκνων μας θὰ ἐπέλθῃ ἡ καταστροφή. Καὶ τοῦτο, διότι ὁ ἀνθρωπὸς διὰ τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ καταστρέφει τὰς πηγὰς τῆς ζωῆς, διατροφῆς καὶ διατηρήσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ τεχνικὴ πρόοδος δὲν ἀντιμετωπίζεται πλέον ὡς πηγὴ εὐτυχίας τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ ὡς πρόξενος ἀδυσαπήτου καταστροφῆς.

Μέχρι τοῦδε τὸ παγκόσμιον ἄγχος προήρχετο ἀπὸ τὸ ἐνδεχόμενον ἐνὸς σκοπίμου ἢ τυχαίου ἀτομικοῦ πολέμου. Ὁ νέος ὅμως κίνδυνος, ὁ δόποιος ἔρχεται μὲ μαθηματικὴν ἀκρίβειαν — τοῦτο βεβαιοῦν δλοι οἱ εἰδικοί, ἀφοῦ ἐτροφοδότησαν μὲ τὰ σχετικὰ στοιχεῖα τὰς μεγαλυτέρας ὑπολογιστικὰς μηχανὰς — κατέστησε τὸν φόβον τοῦ πυρηνικοῦ πολέμου ἥσσονος σημασίας.

Εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν διακηρύσσεται δτι «ἡ ἀνάπτυξις ἔχει ὅρια». Ἐγκέφαλοι ἀνθρώπινοι καὶ ἐγκέφαλοι μηχανικοὶ «συσκέπτονται» εἰς τὴν Ρώμην, εἰς τὸ Λονδίνον, τὴν Νέαν Ὑόρκην κ.ἄ., αἱ δὲ ἐκθέσεις, τὰς δοπίας συντάσσουν, παρὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ὁρολογίαν περὶ «περιβάλλοντος», «ἐπιβιώσεως», «πηγῶν ἐνεργείας», «ἀναπτύξεως» κ.λπ., προκαλοῦν τὰς αὐτὰς ἐντυπώσεις καὶ δονήσεις, τὰς δοπίας προκαλεῖ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως. Διὰ τοῦτο ἡ ἔξετασις δσῶν ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν ἐν Πάτμῳ εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν του ἀποκτοῦν μίαν δραματικὴν ἐπικαιρότητα.

**Ἡ φαινομενολογία τῆς καταστροφῆς τῆς γῆς
κατὰ τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως**

Τὰ Ἱερὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης μνημονεύουν καταστροφὰς μερικάς, ὅπως αἱ δέκα πληγαὶ τῆς Αἰγύπτου (Ἐξόδ. 7, 8 - 12, 34) ἢ γενικάς, συνοδευούσας τὴν ἐσχατολογικὴν «ἡμέραν τοῦ Κυρίου» (Ιωὴλ 2, 1 - 27).

Τὸ βιβλίον ὅμως τῆς Ἀποκαλύψεως, τὸ συνταγὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ἐν Πάτμῳ, ὑπερβάλλει εἰς ἐνάργειαν, δύναμιν καὶ πειστικότητα πᾶν ἄλλο κείμενον. Οἱ καταστρέφοντες τὴν γῆν ἄγγελοι (πρῶτος, τρίτος, πέμπτος καὶ ἕκτος) παρέχουν εἰκόνας, αἱ δοπίαι, παρὰ τὴν χρονικὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς μας, φαίνονται δτι προδιαγράφουν τὰς συγχρόνους, ἀπαισιοδόξους προβλέψεις τῶν εἰδικῶν μελλοντολόγων, οἰκολόγων κ.λπ. Οὕτω, ὁ μὲν πρῶτος ἄγγελος προκαλεῖ τὴν καταστροφὴν τῆς βλαστήσεως (Ἀποκ.

8, 7). «έσάλπισε καὶ ἐγένετο χάλαζα καὶ πῦρ μεμιγμένα ἐν αἷματι, καὶ ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν. καὶ τὸ τρίτον τῆς γῆς κατεκάη, καὶ τὸ τρίτον τῶν δένδρων κατεκάη, καὶ πᾶς χόρτος χλωρὸς κατεκάη».

Ο δὲ τρίτος ἄγγελος προκαλεῖ τὴν μόλυνσιν τῶν ὑδάτων (Ἄποκ. 8, 10 - 11). «έσάλπισεν καὶ ἐπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀστὴρ μέγας καιόμενος ὡς λαμπάς, καὶ ἐπεσεν ἐπὶ τὸ τρίτον τῶν ποταμῶν καὶ ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων... καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπέθανον ἐκ τῶν ὑδάτων, διτὶ ἐπικράνθησαν...».

Ο δὲ πέμπτος ἄγγελος προκαλεῖ τὴν μόλυνσιν τοῦ ἀέρος (Ἄποκ. 9, 1 ἔξ.). «έσάλπισε... καὶ ἤνοιξε τὸ φρέαρ τῆς ἀβύσσου, καὶ ἀνέβη καπνὸς καμίνου μεγάλης, καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἀὴρ ἐκ τοῦ καπνοῦ τοῦ φρέατος...».

Ο δὲ ἕκτος ἄγγελος ἀποδεσμεύει τὰς δυνάμεις τῆς καταστροφῆς τοῦ ἐνδός τρίτου τῆς ἀνθρωπότητος, αἱ δοποῖαι δροῦν διὰ τοῦ πυρός, τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ θείου (Ἄποκ. 9, 15 - 18). «καὶ ἐλύθησαν οἱ τέσσαρες ἄγγελοι οἱ ἡτοιμασμένοι εἰς τὴν ὥραν καὶ ἡμέραν καὶ μῆνα καὶ ἐνιαυτόν, ἵνα ἀποκτείνωσι τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατευμάτων τοῦ ἵππικοῦ δύο μυριάδες μυριάδων· ἥκουσα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν.

Καὶ οὕτως εἶδον τὸν ἵππον μνήμην μας τοὺς κινδύνους ἐκ τῶν βιομηχανικῶν καταλοίπων καὶ δλας τὰς ἐπιπτώσεις αὐτῶν.

Ἐπεται ἡ φωνὴ ἡ μεγάλη, δι' ἣς διατάσσεται ἡ ἔκχυσις τῶν «έπτα φιαλῶν¹ τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν γῆν», προκαλοῦνται ἔλκη εἰς τοὺς ἀνθρώπους, θανατοῦνται ἡ ἐνάλιος ζωή, μολύνονται αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων, ἀλλοιοῦνται τὸ κλῖμα, καταστρέφεται ἡ ἔξουσία, ξηραίνεται ὁ ποταμὸς Ἐυφράτης καὶ καταστρέφονται οἱ μεγάλοι οἰκισμοὶ καὶ αἱ μεγαλουπόλεις. (Ἄποκ. 16, 1 - 21). «καὶ ἥκουσα μεγάλης φωνῆς ἐκ τοῦ ναοῦ λεγούσης τοῖς ἔπτα ἄγγελοις· ὑπάγετε καὶ ἐκγέατε τὰς ἔπτα φιάλας τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν γῆν».

Καὶ ἀπῆλθεν ὁ πρῶτος, καὶ ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν· καὶ ἐγένετο ἔλκος πακὸν καὶ πονηρὸν ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους...

Καὶ ὁ δεύτερος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ

1. («Φιάλην ἐνταῦθα..., τὴν κολαστικὴν ἐνέργειαν ἐκληπτέον») (Πρβλ. Ἡ Καινὴ Διαθήκη μετὰ ὑπομνημάτων ἀρχαίων ἐκδιδομένη ὑπὸ Θεοκλ. Φαρμακίδου, τόμ. 7ος, Ἀθήνας 1845, σ. 169 - 170).

ἐγένετο αἷμα ὡς νεκροῦ, καὶ πᾶσα ψυχὴ ζῶσα ἀπέθανεν ἐν τῇ θαλάσσῃ.

Καὶ ὁ τρίτος ἔξεχε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὸν ποταμοὺς καὶ εἰς τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων καὶ ἐγένετο αἷμα...

Καὶ ὁ τέταρτος ἔξεχε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἥλιον· καὶ ἐδόθη αὐτῷ πανυπατίσαι τὸν ἄνθρωπον·

Καὶ ὁ πέμπτος ἔξεχε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ θηρίου· καὶ ἐγένετο ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐσκοτωμένη (= ἐσκοτείνιασε)...

Καὶ ὁ ἕκτος ἔξεχε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὸν μέγαν τὸν Εὐφράτην...

Καὶ ὁ ἔβδομος ἔξεχε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἀέρα· καὶ ἐξῆλθε φωνὴ μεγάλη ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου λέγουσα· γέγονε.

Καὶ ἐγένοντο ἀστραπαὶ καὶ φωναὶ καὶ βρονταί, καὶ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, οἵος οὐκ ἐγένετο ἀφ' οὗ οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο ἐπὶ τῆς γῆς, τηλικοῦτος σεισμὸς οὗτος μέγας.

Καὶ ἐγένετο ἡ πόλις ἡ μεγάλη εἰς τρία μέρη, καὶ αἱ πόλεις τῶν ἔθνων ἐπεσαν. Καὶ Βαβυλὼν ἡ μεγάλη ἐμνήσθη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ δοῦναι αὐτῇ τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς ὁργῆς αὐτοῦ· καὶ πᾶσα νῆσος ἔφυγε καὶ ὅρη οὐχ εὑρέθησαν· καὶ χάλαζα μεγάλη ὡς ταλανταία καταβαίνει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον.

Καὶ ἐβλασφήμησαν οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεόν ἐκ τῆς πληγῆς τῆς χαλάζης, δτὶ μεγάλη ἐστὶν ἡ πληγὴ αὐτῆς σφόδρα».

Θεός καὶ Ἰστορία

Ἐκεῖνος, ὁ δόποιος θὰ ἀρνηθῇ ἐπὶ τῇ βάσει φιλολογικῶν ἢ ἄλλων κριτηρίων τὴν ὑφισταμένην σχέσιν μεταξὺ τῆς ἐπιστημονικῆς προβλέψεως περὶ τῆς ἐπερχομένης καταστροφῆς καὶ τῆς, ὡς θείας τιμωρίας, προαναγελλομένης τοιαύτης ὑπὸ τῆς Ἀποκαλύψεως, θὰ πρέπῃ νὰ ἐνθυμηθῇ δτὶ ἡ ἴστορία ἐνὸς δημιουργήματος, τόσον σπουδαίου δσον ἡ γῆ, δὲν εἶναι ἄσχετος τοῦ δημιουργοῦ.

Ἐκεῖνος, ὁ δόποιος φρονεῖ δτὶ ὁ κίνδυνος καταστροφῆς τῆς γῆς λόγῳ τῆς ἐσφαλμένης πορείας τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι διάφορος τῆς καταστροφῆς τῆς γῆς διὰ τῶν ἀγγέλων τῆς Ἀποκαλύψεως, θὰ πρέπῃ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸ σύνηθες σφῆλμα τῶν εὐσεβῶν, οἱ δόποιοι πιστεύοντι δτὶ μόνον διὰ θαύματος καὶ δι' ὑπερφυσικῶν δντων, μέσων καὶ δυνάμεων δρᾶς δ Θεός. Αἱ σελίδες τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἶναι πλήρεις περιστατικῶν, τὰ δόποια ἔκαμον ἄνθρωποι, συχνάκις ἀπιστοι ἢ ἀλλόπιστοι, καὶ οἱ δόποιοι ἔδρων ὡς ὅργανα τῆς τιμωροῦ βουλῆς τοῦ Θεοῦ ἢ καὶ ὡς ὅργανα ἐπαγγελίας. Ἡ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπόμνησις τῆς σημασίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἢ τῶν σοφῶν τῆς ἀρχαιότητος, Πλάτωνος, Σωκράτους, Ἀριστοτέλους διὰ τὴν διάδοσιν

τοῦ Χριστιανισμοῦ, φρονῶ ὅτι ἀρκεῖ. Ὁ Θεὸς δρᾶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ εὐεργετικῶς ἢ καταστρεπτικῶς διὰ μέσου τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ διὰ τῆς ἱστορίας, δηλαδὴ διὰ τῶν φυσικῶν νόμων καὶ τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ «κοσμικοποιουμένη» ἐποχὴ μας διστάζει νὰ διμιλήσῃ καὶ ἀναμεῖξῃ τὸν Θεὸν εἰς τὸ θέμα τοῦτο, διότι διέπραξε πρὸ πολλοῦ τὸ λάθος νὰ τὸν θεωρήσῃ ως ἀνεύθυνον διὰ πᾶν δ, τι ἔχει σχέσιν μὲ τὴν γῆν. Καίτοι ἡ ὑπὸ τῆς συγχρόνου ἀνθρωπότητος ἀνάληψις τῆς εὐθύνης διὰ τὸν κίνδυνον φαίνεται γενναία, δὲν εἶναι τοιαύτη, διότι περιέχει καὶ τὴν ἐν νῷ ἐπιφύλαξιν· «μέχρι τότε δὲν θὰ ζῶμεν ἡμεῖς».

Συνεπῶς τὸ κείμενον τῆς Ἀποκαλύψεως ὑπὸ τὴν θεολογικὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν ἀλληγορικὴν διατύπωσιν προλέγει δ, τι, κατὰ κόρον, ἐπαναλαμβάνεται σήμερον διὰ χειλέων τῆς ἐπιστήμης: κινδυνεύει ἡ ὑπαρξίας τοῦ ἀνθρώπου ως βιολογικοῦ ὄντος.

Ἄλλα ἐνῷ ἐπιστήμονες καὶ Ἀποκάλυψις συμπίπτουν εἰς τὰς προβλέψεις, διαφοροποιοῦνται ως πρὸς τὴν ἀναζήτησιν τῶν γενεσιονυργῶν αἰτίων τοῦ ἐν δψει κινδύνου.

Τὰ γενεσιονυργὰ αἴτια

Αἱ εὐθῦναι διὰ τὴν πορείαν πρὸς τὴν καταστροφήν, τὴν δοπίαν ἔλαβεν ὁ πολιτισμός, ἀνεζητήθησαν εἰς τὴν δρᾶσιν τῆς τε χνολογίας. Αὐτὴ μοιλύνει τὸ περιβάλλον καὶ ἔξαντλεῖ τὰς πηγὰς ἐνεργείας, διὰ νὰ ἔξυπηρτετὴ σημέσῳ τῆς βιομηχανίας τὰς ἀπλήστους ἀνάγκας μιᾶς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Ὅποστερίζεται, ὑπὸ τὸ πρῆσμα τῆς συγχρόνου πείρας, διότι δὲν εἶναι μόνον ἡ ἀνθρωπίνη ὑπαρξίας ἀπαραβίαστος ἀλλὰ δλον τὸ σύστημα τῆς ζωῆς (system of life) καὶ διότι ὁ ἀνθρωπός, ἀφεθεὶς εἰς τὰ ίδια συμφέροντα, δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τὴν διατήρησιν τοῦ περιβάλλοντός του.

Ἡ σημερινὴ ὅμως πρακτική, ως δρθῶς ὑποστηρίζεται, εἶναι προέκτασις καὶ ὑλοποίησις μιᾶς βαθύτερας φιλοσοφικῆς ἀντιλήψεως. Ἡ λανθασμένη δηλ. θεωρία ὀδήγησεν εἰς τὴν ἐπικίνδυνον καὶ καταστρεπτικὴν δργάνωσιν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ φιλοσοφία κατηγορεῖται δτι, διὰ τῶν νεωτέρων φιλοσόφων Καρτεσίου, Berkeley, Kant, Engels, Emerson κ.ἄ., ὑπετίμησε τὸ φυσικὸν περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου καὶ διέκρινε δξέως τὴν μεταφυσικὴν σχέσιν μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ τοῦ περιβάλλοντός του. Συγκεκριμένως δ σχέσιν μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ τοῦ περιβάλλοντός του. Συγκεκριμένως δ Καρτέσιος ὑπετίμησε τὸν φυσικὸν κόσμον, διότι ἐθεώρησε τοῦτον ἀπλοῦν Καρτέσιος ὑπετίμησε τὸν φυσικὸν κόσμον, διότι ἐθεώρησε τοῦτον ἀπλοῦν φαινόμενον. Ἡ φύσις ἔξελήφθη ως ὑπερμεγέθης μηχανή, τῆς δοπίας διακριτικὰ εἶναι ἡ «έκτασις», ὁ «ἀριθμός», ἡ «διάρκεια» καὶ ἡ «κίνησις». Ὁ Berkeley ἤρνήθη τὴν ὑπαρξίν ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως εἰς τὴν φύσιν. Καταπολεμῶν τὸν ὑλισμόν, ἐδίδαξεν δτι ἡ ἐξωτερικὴ πραγματικότης εἶναι σύμπλεγμα αἰσθημάτων καὶ ἐπομένως αἱ ιδιότητες τῶν πραγμάτων (χρῆμα,

σχῆμα, βάρος, σκληρότης κ.λπ.) εἶναι μόνον ἀνθρώπινα αἰσθήματα, μὴ ἔχοντα ὑπόστασιν ἔξω τῆς συνειδήσεώς μας. Ἡ περιβάλλουσα ἡμᾶς ὄλικὴ πραγματικότης εἶναι μόνον τὸ σύνολον τῶν παραστάσεων, τὰς δοποίας ἔθεσεν δὲ Θεός εἰς ἡμᾶς.

Ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρῳ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ τοιαύτη ἀντίληψις ἀπέχει πολὺ τῆς πατερικῆς παραδόσεως, ὡς αὕτη ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τοῦ Μ. Βασιλείου (πρβλ. καὶ εἰς τὴν Ἐξαήμερον, ὁμιλία πρώτῃ, παρ. 8) καὶ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, ὃ δοποῖος ὁμιλεῖ περὶ τῆς «οὐσίας τῶν ὄντων» καὶ περὶ αἰσθήσεως τῶν πραγμάτων («Πάντα δὲ δυνάμενος, δμοῦ τὰ πάντα δι' ὧν ἡ ὅλη συνίσταται τῷ σοφῷ τε καὶ δυνατῷ θελήματι κατεβάλετο πρὸς τὴν ἀπεργασίαν τῶν ὄντων, τὸ κοῦφον, τὸ βαρύ, τὸ ναστόν, τὸ ἀραιόν, τὸ μαλακόν, τὸ ἀντίτυπον, τὸ ψυχρόν, τὸ ξηρόν, τὸ ψυχρόν, τὸ θερμόν, τὸ χρῶμα, τὸ σχῆμα, τὴν περιγραφήν, τὸ διάστημα· ἂν πάντα μὲν καθ' ἕαντα ἔννοιαί ἔστι καὶ ψιλὰ νοήματα. Οὐ γάρ τι τούτων ἐφ' ἔαντοῦ ὅλη ἔστιν, ἀλλὰ συνδραμόντα πρὸς ἄλληλα, ὅλη γάνεται», Περὶ τῆς Ἐξαημέρου, M.P.G. 44, 69).

Αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν κόσμον ἀντινομικαὶ προτάσεις τοῦ Καντίου, ὡς καὶ αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν Θεόν, ἐδημιούργησαν ἀβεβαιότητα ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξιν τούτων, ἐφ' ὅσον ὁ λόγος δὲν δύναται νὰ ἀποδείξῃ οὕτε ὅτι ὑπάρχουν οὕτε ὅτι δὲν ὑπάρχουν. Ὁ Emerson ὑποστηρίζει, ὅτι ἀρχικῶς μὲν ἡ ἴδεα πίπτει εἰς τὸν χῶρον καὶ χρόνον, εἴτα δὲ ἐμφανίζεται ὡς κίνησις, ὡς ὅλη, ὡς βαρύτης καὶ ὡς γενικὴ παγκόσμιος βαρύτης. Εἰσερχομένη εἰς τὸ στάδιον τῆς φυσικῆς ἀναπτύξεως ἐμφανίζεται ὡς ὅλη κατὰ στοιχεῖα διαχωρισμένη, ὡς εἰδικὸν βάρος, ὡς ἥχος, θερμότης καὶ χημισμὸς κ.λπ. Ἡ δὲ γανικὴ ἀνάπτυξις ἀποτελεῖ τὴν σύνθεσιν τῶν δύο προιγουμένων φάσεων καὶ ἔχει ὡς θέμα της τὴν παρακολούθησιν τῆς ἀναπτύξεως τῶν δργανισμῶν μέχρι τῶν ζωῶν. Ἡ συνεχής δμως «πτῶσις» τῆς ἴδεας συνιστᾶ κατάπτωσιν (αὐτοκατάπτωσιν) τῆς ἴδεας (τ.ε. τοῦ Θεοῦ) εἰς τι κατώτερον, τὴν ὅλην.

Ἄλλὰ καὶ ἡ Θεολογία, καὶ μάλιστα ἡ Διαμαρτυρομένη, κατηγορεῖται ὅτι ἡκολούθησε τὰς φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις καὶ παρηρμήνευσε τὴν Ἀγίαν Γραφήν, διότι ἡ ὑποτίμησις τῆς φύσεως, ἡ δοποία περιέχεται εἰς τὰς φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις, συνιστᾶ ὑποτίμησιν τοῦ ἔργου τοῦ Δημιουργοῦ καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Δημιουργοῦ, ἡ ἀντιστρόφως ἡ ὑπὸ τοῦ ἀθεϊστικοῦ ρεύματος ὑποτίμησις τοῦ Δημιουργοῦ εἶχεν ὡς ἐπίπτωσιν τὴν ὑποτίμησιν τῆς Δημιουργίας. Ἐπιγραμματικῶς λέγεται ὅτι «ἡ μικρὰ ἡ ἀδύνατος πίστις» εἶναι ἡ ἔνοχος.

Πέραν τῆς Κοσμολογίας κατηγορεῖται καὶ ἡ Ἀνθρωπολογία, ἡ δοποία ἀνεκήρυξε τὸν ἄνθρωπον ἴδιοκτήτην καὶ ἀποκλειστικὸν κυρίαρχον τοῦ κόσμου. Τοῦτο εἶναι ἐν ὑποπροϊόντι τῆς λανθασμένης ἐρμηνείας καὶ κατανοήσεως τοῦ Γεν. 1,28 «αὖξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν

καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς καὶ ἀρχετε τῶν ἵχθων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς» (Γεν. 1, 28).

Αἱ ἀνωτέρω θέσεις συνδέουν τὸ θέμα καὶ πρὸς τὴν Θεολογίαν καὶ συνεπῶς ἐπιβάλλεται συντομωτάτῃ ἔκθεσις τῶν περὶ φύσεως καὶ περιβάλλοντος δρθιδόξων θεολογικῶν ἀντιλήψεων.

Θεολογικὴ θεώρησις τοῦ περιβάλλοντος

Αἱ περὶ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος θεολογικαὶ θέσεις συνοψίζονται, ως γνωστόν, εἰς τὴν φράσιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως «ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς», δι᾽ ὧν ὑποδηλοῦται ὅτι ὁ ἀπόλυτος κυρίαρχος καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός.

Περὶ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος λέγει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: «...ὅτι οὐρανός, καὶ γῆ καὶ θάλασσα καὶ δ σύμπας οὗτος κόσμος, τὸ μέγα τοῦ Θεοῦ στοιχεῖον καὶ περιβόλον, ὡς καὶ δηλοῦται Θεός, σιωπῇ κηρυττόμενος, ἐως μὲν εὐσταθεῖ καὶ εἰρηνεύει πρὸς ἑαυτόν, ἐν τοῖς ίδίοις ὅροις μένων τῆς φύσεως, καὶ οὐδὲν τοῦ ἐτέρου κατεξανίσταται, οὐδὲ τῶν τῆς εὐνοίας ἐκβαίνει δεσμῶν, ἃς δ τεχνίτης Λόγος τὸ πᾶν συνέδησε, κόσμος τέ ἐστι, ὃσπερ λέγεται, καν κάλλος ἀπρόσιτον, καὶ οὐδὲν μήποτε τούτου τις ἐπινοήσει λαμπρότερον ἢ μεγαλοπρεπέστερον. Ὅμοιος δὲ τοῦ εἰρηνεύειν πέπαυται, καὶ τοῦ εἶναι κόσμος» (Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος ἕκτος, εἰρηνικός, 6, 14). Ἀλλοι πατέρες ἔξυμνοῦν τὴν ὥραιότητα τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἢ τῆς θαλάσσης.

Εἰδικῶς τονίζεται διὰ τὸ Σύμπαν, ἐδημιουργήθη καὶ εἰδικὸν περιβάλλον διὰ τὸν ἄνθρωπον: «Καὶ ἐφύτευσε Κύριος ὁ Θεὸς παράδεισον Ἐδέμη κατὰ ἀγατολάς καὶ ἔθετο ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον, διὸ ἐπλασεν» (Γεν. 2, 8). Σκοπὸς τοῦ κόσμου εἶναι ὁ ἄνθρωπος, τὸν διποῖον ὑπηρετεῖ ὁ κόσμος (πρβλ. I. Χρυσοστόμου, Πρὸς σκανδαλισθέντας 7). Τὸ «κέντρον τῆς σκοπιμότητος τοῦ ὑλικοῦ κόσμου εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἱστορία αὐτοῦ προσδιορίζει τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν μοῖραν τοῦ κόσμου». Ἡ φύσις εἶναι ὑποτεταγμένη εἰς τὸν ἄνθρωπον, διότι αὐτὸς δεσπόζει, θείῳ δικαίῳ, αὐτῆς («Ἄνξανεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς καὶ ἀρχετε τῶν ἵχθων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς...»).

Ἡ μὲν κυριαρχία τοῦ ἄνθρωπου ἐπὶ τῆς φύσεως ἀναδεικνύει τοῦτον «μικρόθεον», κατὰ τὴν πατερικὴν ἔκφρασιν, ἢ δὲ φύσις «ἔξανθρωπίζεται» διὰ τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως, κατὰ τὸν π. Εὔδοκίμωφ.

Ἡ ἐπὶ τῆς φύσεως ἔξουσία δύμας δὲν εἶναι ἀπεριόριστος. Ὅπως καθορίζεται διὰ τὴν πατερικὴν ἔκφρασιν, ἢ δὲ φύσις «ἔξανθρωπίζεται» εἶχουν τὴν πραγμάτωσιν τῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς φύσεως, οὕτω διασαφηνί-

ζεται δτι ή κυριαρχία συνίσταται εις τό δικαίωμα ἐκμεταλλεύσεως («ἔργά-
ζεσθαι»), τό δποῖον δμως περιορίζεται υπό τοῦ καθήκοντος τῆς διατηρή-
σεως καὶ ἔξασφαλίσεως τῆς γῆς ἀπό τοῦ κινδύνου καταστροφῆς («καὶ φυ-
λάσσειν»). Ἀρα ή σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τό περιβάλλον περιλαμβάνει
τοῦτο μὲν τό δικαίωμα τῆς ἔξουσίας, τοῦτο δὲ τό καθήκον τῆς δια-
φυλάξεως.

Ἄλλα διατί ή φύσις ἔχει ἀνάγκην τῆς μερίμνης τοῦ ἀνθρώπου : Δὲν
εἶναι τελεία;

Τό ἐρώτημα προϋποθέτει τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς φύσεως, υπό τῆς
Γενέσεως ως «καλῆς λίαν». Ἡ γῇ καὶ γενικώτερον δόκιμος εἶναι τέλειος
ἐν σχέσει καὶ κοινωνίᾳ πρὸς τὸν δημιουργόν. Χαρακτηριστικὰ εἶναι δόσα
περὶ τῆς γῆς λέγει δό Χρυσόστομος: «Ἐπειδὴ γάρ αὐτὴ καὶ τροφός καὶ μήτηρ
ἡμῶν ἔστι, καὶ ἔξ αὐτῆς καὶ γεγόναμεν καὶ τρεφόμεθα, καὶ αὐτῇ ἡμῖν καὶ
πατρὶς καὶ κοινὸς τάφος γίνεται, καὶ πρὸς αὐτὴν πάλιν ἐπάνοδος, καὶ τῶν μυ-
ρίων ἀγαθῶν δι' αὐτῆς ἀπολαύομεν. Ἰνα μὴ διὰ τὸ τῆς χρείας ἀναγκαῖον υπὲρ
τὴν ἀξίαν αὐτὴν τιμήσῃ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, δείκνυσί σοι αὐτὴν πρότερον
ἀμόρφωτον καὶ ἀδιατύπωτον, ἵνα μὴ τῇ φύσει τῆς γῆς τὰς ἔξ αὐτῆς εὐεργεσίας
λογίσῃ, ἀλλὰ τῷ τούτων ἐκ τοῦ μὴ δύντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντι».

Ἡ ὑπαρξίας δρίων εἰς τὴν τελειότητα τῆς φύσεως μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρ-
ξιν δημιουργοῦ ἔξουσιάζοντος. Ἡ θέσις αὗτη ἀποδεικνύεται ἐμμέσως
δρθή, λόγῳ τῶν ἀρνητικῶν πορισμάτων τῶν ἐρευνῶν, αἱ δποῖαι ἐγένοντο
πρὸς διακρίβωσιν τῶν δυνατοτήτων διατροφῆς ἀπεριορίστου ή μὴ ἀριθμοῦ
ἀνθρώπων.

Τό φυσικὸν περιβάλλον εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ ἀνθρώπου (Γεν. κεφ.
1 - 2), καθ' δόσον προηγεῖται ή δημιουργία τῶν συνιστώντων τὸ περιβάλλον
ἐν εὑρείᾳ ἐννοίᾳ δημιουργημάτων (οὐρανός, γῆ, Ἡλιος, Σελήνη, ἀστέρες,
βλάστησις, ζῷα, πτηνὰ κ.λπ.) τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου. Τό εἰδικᾶς
διὰ τὸν ἀρχέγονον ἀνθρωπὸν δημιουργηθὲν περιβάλλον ἔχει, κατὰ τὴν
Γένεσιν (Κεφ. B), τὰ ἔξης γνωρίσματα: Εἶναι «κ τὸ ος ε ὑ δ αι μ ο ν ί ας»,
δό δποῖος περιλαμβάνει φυτὰ καλλωπιστικά, ἀλλὰ καὶ φυτὰ διπλοφόρα καὶ
ζῷα. Ἐπὶ πλέον διαβρέχεται ἀπὸ ἄφθονα ὕδατα. Ὑπάρχουν δηλαδὴ δλα
τὰ ἐκ τῆς φύσεως προερχόμενα στοιχεῖα πρὸς ἔξασφάλιστν τῆς βιολογικῆς
ζωῆς καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν πολιτισμοῦ. Πέραν δμως τῆς ὑπάρξεως τῶν προ-
ϋποθέσεων διὰ τὴν διαβίωσιν, ὑπάρχει — καὶ τοῦτο σημαίνει δτι προβλέ-
πεται ἀνάπτυξις πολιτισμοῦ — καὶ τὸ στοιχεῖον τοῦ ὀραίου (τὰ καλλωπι-
στικὰ φυτά), τὸ δποῖον θὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν ἀνθρωπὸν τὴν μίμησιν καὶ τὴν
δημιουργίαν καλλιτεχνημάτων. Ὑπάρχει κατὰ τὸν Ἱεζεκιὴλ (28, 13 «σάρ-
διον... τοπάζιον... σμάραγδος, σάπφειρος, ἀργύριον, χρυσίον κ.λπ.»), καὶ
τὸ χρήσιμον, ἥτοι οἱ διάφοροι πολύτιμοι λίθοι καὶ τὰ εὐγενῆ μέταλλα,
τὰ δποῖα συνδυάζουν τὴν ἀξίαν τοῦ ὀραίου πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ χρησί-

μου. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα πληροῦν τὰς ἀνάγκας τῆς βιολογικῆς διαστάσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Εἰς τὸ πρῶτον καὶ τέλειον περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου περιλαμβάνονται καὶ δύο ἔξωφυσικὰ δένδρα· τὸ «δένδρον τῆς ζωῆς» καὶ τὸ «δένδρον τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ». Καὶ τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον εἶναι σύμβολα μεταφυσικῶν ἀληθειῶν. Τὸ πρῶτον δηλοῖ διτὶ τῆς ζωῆς εἰς τὸ φυσικὸν περιβάλλον καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἡ δυνατότης ἔξασφαλίσεως τῆς μονίμου καὶ αἰωνίου ζωῆς καὶ τὸ δεύτερον συνδέεται μὲν ἕνα ἀρχέγονον πειρασμὸν τοῦ ἀνθρώπου· τὴν παραδοσιανήν τῆς ζωῆς ἔξαρτήσεως τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἡτο μία πρόκλησις πρὸς τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ ἐπιλέξῃ μεταξὺ αὐτονομίας καὶ ἑτερονομίας, νὰ διεκδικήσῃ δῆλον. τὴν ἀπόλυτον δι' ἔαυτὸν κυριότητα τοῦ κόσμου ἢ νὰ δεχθῇ τὴν ὑπαρξίν δημιουργοῦ, εἰς τὸν ὅποιον θὰ ὑποτάσσεται.

Συνεπῶς τὸ φυσικὸν περιβάλλον συνιστᾶ διὰ τὸν ἄνθρωπον ὅχι μόνον τὴν ἀπαραίτητον βιολογικὴν προϋπόθεσιν, ἀλλὰ περικλείει καὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς μεταφυσικῆς σχέσεως τούτου πρὸς τὸν Θεόν — διότι καὶ ἡ δημιουργία τῆς γυναικός συνιστᾶ προϋπόθεσιν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Τὰ τρία ταῦτα φυσικόν, κοινωνικὸν καὶ θρησκευτικὸν περιβάλλον, συνυπάρχουν. Τούτων οὕτως ἔχοντων, τὸ φυσικὸν περιβάλλον συνιστᾶ προϋπόθεσιν ἀναπτύξεως τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ δρον πρὸς ἐπίτευξιν τῆς αἰωνιότητος τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐλέχθῃ διτὶ τὸ φυσικὸν περιβάλλον εἶναι τέλειον ἐν συνδέσει μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἐνῷ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν δημιουργόν του δὲν εἶναι. Τὴν σχετικὴν τελειότητα τῆς γῆς καὶ τὴν ὑπαρξίν κινδύνου κατ' αὐτῆς μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐντολή, ἡ δοκία καθορίζει προγραμματικῶς καὶ τὰς σχέσεις τοῦ πρῶτου ἀνθρώπου πρὸς τὸν παράδεισόν του, καὶ ἐπιφορτίζει αὐτὸν μὲν τὸ καθῆκον τῆς διασφαλίσεως τοῦ περιβάλλοντός του¹.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι διτὶ ὁ ἄνθρωπος ἔξουσίαζει, κατὰ παραχώρησιν καὶ θείαν ἐντολὴν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ του, τὸ φυσικὸν περιβάλλον ἐντὸς τῶν ἀκινδύνων δι' αὐτὸν ὁρίων τῆς διατηρήσεως τούτου. Ἐχει τὴν χρῆσιν τούτου, ἀλλ' οὐχὶ τὴν κατάχρησιν, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει συναπεργάζεται τὴν ιδίαν καταστροφήν. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑπηρετεῖται μόνον ὅποιον φύσεως, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπηρετῇ ταύτην.

1. ‘Υλοποίησιν τῆς ἐντολῆς τῆς «φυλάξεως» τοῦ περιβάλλοντος συνιστᾶ ἐν τῇ Π.Δ. ἡ καθιέρωσις τῆς ἀγραναπαύσεως (Λευτ. 25, 2 - 5), τῆς ἀναπαύσεως τῶν ζῶν (Ἐξδ. 23, 12) καὶ ἡ προστασία τῆς βλαστήσεως εἰς περίπτωσιν πολέμου (Δευτ. 20, 19 - 20). Καὶ ταῦτα συνέβαινον πρὸ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν περίπου, διότε τὸ πρόβλημα, τὸ ὅποιον ἀπασχολεῖ τὴν ἄνθρωπότητα σήμερον, δὲν ὑφίστατο οὔτε ὡς ὑπόνοια.

Ἐπομένως, ἀγόμεθα εἰς τὸ ἐρώτημα : Ἐξ αρτᾶται τὸ φυσικὸν περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου ;

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν θρησκευτικῶν κειμένων καὶ ἀντιλήψεων τὸ φυσικὸν περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου ἔξαρταται ὅχι μόνον ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς θέσεως, τὴν δποίαν λαμβάνει οὗτος ἐναντὶ δλης τῆς δημιουργίας ὡς αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀποκτῶμεν ἐπαφὴν πρὸς δσα ἐλέχθησαν προηγουμένως περὶ τῶν βαθυτέρων αἰτίων, τὰ δποία κατὰ τὰς ἐκτιμήσεις τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὸ μέλλον τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου προεκάλεσαν τὸ σημερινὸν ἀδιέξοδον. Ἡ θρησκευτικὴ δμως θέσις ἐπεκτείνεται καὶ πρὸς τὸ ἀπώτερον παρελθὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν σχέσεων πρὸς τὴν δημιουργίαν καὶ συνδέεται οὕτω πρὸς τὸ θεολογικὸν πρόβλημα.

Ἡ θεολογικὴ θέσις ἔχει διὰ βραχέων ὡς ἑξῆς : Ἡ διαταραχὴ τῆς ἀρμονικῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν εἶχεν δσα συνέπειαν καὶ τὴν διαταραχὴν τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ φυσικὸν περιβάλλον του (Ρωμ. 8, 22 «... δτι πᾶσα ἡ πτίσις (δηλαδὴ ὁ φυσικὸς κόσμος) συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν»). Ὁπως καὶ ἡ ἐναρμόνισις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Δημιουργόν του ἐπιφέρει καὶ τῆς φύσεως τὴν λύτρωσιν (Κολ. 1, 20) «... καὶ δι' αὐτοῦ (δηλαδὴ τοῦ Ἰησοῦ) ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»).

Ο Θεὸς ἀνέχεται τὴν μερικὴν καταστροφὴν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἄνθρωπον, ὁ δποῖος ζῆ ἐν ἀτελείᾳ. Ἡ ἀρχὴ αὗτη, ἡ δποία ἐρμηνεύει, κατὰ τρόπον ἄριστον, τὴν σχέσιν μεταξὺ συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου καὶ καταστάσεως τῆς φύσεως, εἶναι παλαιοτάτη. Κατ' αὐτὴν τὸ ἥθικὸν κακὸν συνεπιφέρει τὸ φυσικὸν κακόν. Οὕτως ἐξηγοῦνται πολλὰ γεγονότα τῆς Βίβλου, δπως ὁ Κατακλυσμός, αἱ δέκα πληγαὶ (Ἐξ. 7, 14 - 10,29), ἡ καταστροφὴ πηγαίων ὑδάτων καὶ ἡ κατάκαυσις τῆς βλαστήσεως (Ἀμὼς 7, 4 - 6) ἡ ἄλλαι καταστροφαὶ (Ναοὺμ 1, 2 - 12) καὶ δσα ἀναφέρει ἡ Ἀποκάλυψις.

Ἡ παγκόσμιος κινητοποίησις

Ἀνεφέρθη προηγουμένως δτι ἡ λανθασμένη φιλοσοφικὴ τοποθέτησις ἐναντὶ τῆς φύσεως ὠδήγησε τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν ἐπικίνδυνον αὐτὸν προγραμματισμὸν τῆς πολιτιστικῆς του δραστηριότητος. Ἐπομένως πρέπει πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ νὰ ἐπέλθῃ φιλοσοφικὸς ἀναπόδιστος αὐτοῖς μὲν τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἡ ἀκολουθουμένη λογικὴ δὲν εἶναι ἀνθρωπίνη ἀλλὰ «λογικὴ τῆς φύσεως καὶ τῆς βλαστήσεως».

τυχὸν ἐγκατάλειψις τῆς τεχνικῆς θὰ ἔχῃ ώς συνέπειαν τὸν θάνατον τῶν 9/10 τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς τεχνολογίας. Διὰ τοῦτο, ως ὑποστηρίζεται ὑπὸ διαφόρων, εἶναι ἀπαραίτητος μία «παγκόσμιος κυβέρνησις», ἡ ὁποία θὰ λάβῃ λογικάς καὶ ἀνθρωπιστικάς ἀποφάσεις καὶ θὰ δύναται νὰ ἐφαρμόσῃ ταύτας. Προσφάτως δὲ ἀγγλικανὸς ἐπίσκοπος Ἀδελαΐδος Δρ. Τόμας Ρήδ ἐδήλωσεν διτὶ «θὰ χρειασθῇ νὰ δεχθῶμεν μακροπρόθεσμους μεταβολὰς εἰς τὸν τρόπον ζωῆς καὶ διακυβερνήσεώς μας, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐπιβιώσωμεν» καὶ διμίλησε περὶ «καλοίθους δικτατῷρίας». Ἀπαντεῖς συμφωνοῦν, διτὶ πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἀφύπνισις τῶν συνειδήσεων, διὸ καὶ εἰς διάφορα Πανεπιστήμια τῆς Ἀμερικῆς ἥρχισαν ἡδη νὰ λειτουργοῦν διασχολικὰ σεμινάρια «οἱ κολογίας». Τέλος, δὲ Ο.Η.Ε. (Στοκχόλμη, Ἰούνιος 1972) διωργάνωσε διάσκεψιν διὰ τὸ «ἀνθρώπινον περιβάλλον», εἰς τὴν ὅποιαν ἔλαβον μέρος ὄντες πρόσωποι 130 κρατῶν - μελῶν τοῦ Ο.Η.Ε.

Εἶναι ἐν τούτοις ἀμφίβολον, ἐὰν τὰ προτεινόμενα μέτρα θὰ γίνουν δεκτὰ καὶ ἐὰν θὰ ἀποδώσουν, διότι τὰ περὶ «παγκοσμίου κυβερνήσεως» εἶναι, πρὸς τὸ παρόν τούλαχιστον, οὐτοπία καὶ τὰ περὶ φιλοσοφικοῦ ἀναπροσανατολισμοῦ τῆς σκέψεως κ.λπ., ἐὰν εἶναι δρθά, μικρὸν ἀριθμὸν ἀτόμων ἵσως ἐπηρεάζουν.

Ἡ ὑποχρέωσις τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου

Αἱ διαπιστώσεις τῶν βαθυτέρων αἰτίων ἐδημιούργησαν τὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν συνειδητοποίησιν τῶν εὑθυνῶν τῆς Θεολογίας. Οὕτω εἰς Η.Π.Α. 20 θεολόγοι (L. Fisher, de Wolf κ.ἄ.), ἡγήθησαν μιᾶς θεολογικῆς κινήσεως, ἡ ὁποία ἔλαβε τὴν δονομασίαν «Θεολογία τῆς ἐπιβιώσεως» (Theology of survival). Αὕτη ἐμφανίζεται ως «χριστιανικὴ οἰκολογία» καὶ κηρύσσει ως λύσιν τὴν ἐπιβολὴν τοῦ «οἰκολογικοῦ ἀσκητισμοῦ» (ecological ascetism). Ὡς μάλιστα ὑποστηρίζουν οὗτοι συντόμως ἡ ἀνάγκη θὰ καταστήσῃ δλους «ἐν θέρμοις χριστιανοῦ» (Madly Christian) καὶ δλοι θὰ ζητῶμεν μείωσιν τῶν μισθῶν κατὰ 25%, διὰ νὺν μὴ προκαλούμεθα εἰς τὴν ἀπόκτησιν νέων πραγμάτων, καὶ οὕτω, ἔλαττον μένης τῆς ζητήσεως, θὰ ἔλαττωθῇ ἡ παραγωγὴ καὶ κατὰ συνέπειαν θὰ ἐπιβραδυθῇ καὶ ἡ ἐξάντλησις τῶν πόρων τῆς ζωῆς.

Ἡ τοιαύτη ἀντιμετώπισις στερεῖται βάθους καὶ δυναμισμοῦ, διότι ἀφ' ἐνδοῦ μὲν ὀραιοποιεῖ τὴν ἀνάγκην, ἀφ' ἐτέρου δὲ «βαπτίζει» ἀπλῶς τὴν οἰκολογίαν εἰς τὸ χριστιανικὸν ὄνομα. Διὰ νὰ εἶναι δμως ἡ λύσις θρησκευτικὴ καὶ χριστιανική, πρέπει νὰ ἐκπηγάζῃ ἀπὸ τὰ κείμενα τῆς θρησκείας καὶ πρὸ πάντων νὰ ἐντάσσεται εἰς τὸ πλέγμα τῆς φυσικομεταφυσικῆς δομῆς τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς. Ἡ βιολογικὴ ἐπιβίωσις πρέπει νὰ συνδεθῇ πρὸς τὴν μεταφυσικὴν ἐπιβίωσιν, δόποτε δὲ «οἰκολογικὸς ἀσκητισμὸς» θὰ εἶναι

ἀσκητισμὸς γνήσιος καὶ δὲν θὰ διαιώνῃ πρὸς τὸ δελτίον τροφίμων τῆς Κατοχῆς.

Προσφορὰ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου μεγίστης ἀξίας δύναται ν' ἀποβῆ η διακήρυξις καὶ ἐφαρμογὴ τῆς ὁρθῆς ἑρμηνείας καὶ κατανοήσεως τῆς χριστιανικῆς Ἀνθρωπολογίας, ἐν ἀναφορᾷ ἴδιως πρὸς τὸν φυσικὸν κόσμον. Ἡ κατανόησις αὕτη πρέπει περισσότερον ἀπὸ ἄλλοτε νὰ στηριχθῇ εἰς μίαν ὁρθόδοξον κατανόησιν καὶ ἑρμηνείαν τοῦ «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς...» (Γεν. 1, 28), ἐν συνδυασμῷ μετὰ τοῦ ἑτέρου «Καὶ ἔλαβεν Κύριος ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἔπλασεν καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν» (Γεν. 2, 15). Ὁμοίως πρέπει νὰ «ἀνακαλυφθῇ» ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων η ἀξία καὶ η σοφία τῆς γνώμης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ «οὐκ ἐν τῷ περισσεύει τινὶ η ζωὴ αὐτοῦ» (Λουκᾶ 12, 15).

Κατὰ τὸν Μάξιμον τὸν Ὄμολογητὴν τὸ Σύμπαν εἶναι μία «κοσμικὴ ἐκκλησία», εἰς τὴν διοίαν ὁ ἀνθρωπος εἶναι ἵερεύς. Καὶ δις ἵερεύς τῆς φύσεως προσφέρει ταύτην εἰς τὸν Θεὸν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τῆς ψυχῆς του.